

Поезії Майка Йогансена

Майк (Михайло) Гервасійович Йогансен (16 (28) жовтня 1895, Харків — 27 жовтня 1937, тюрма НКВД СРСР, Київ) — український поет, прозаїк доби Розстріляного відродження. Також перекладач (зокрема у співавторстві з Борисом Ткаченком, Володимиром Щербаненком...), критик, лінгвіст, сценарист. Один із засновників ВАПЛІТЕ. Жертва сталінського терору.

Михайло Гервасійович Йогансен народився 16 (28) жовтня 1895 року в м. Харкові у сім'ї вчителя німецької мови, вихідця з Латвії (в окремих матеріалах є вказівка на його шведське чи норвезьке походження).

Навчався Майк у класичній російській гімназії. На час закінчення Харківського університету (1917) він знав старогрецьку й латину, володів англійською, німецькою, французькою, знав скандинавські та слов'янські мови. Як казали сучасники, «з Майка був чортівськи здібний лінгвіст», але так само він опановував технічною інформацією. Майк Йогансен мав енциклопедичні знання, захоплювався різними видами спорту.

Під враженням від трагічних катаклізмів російської інтервенції в Україну, передусім кривавих розправ денікінців у Харкові, Йогансен «поклав різку лінію у світогляді і пристав до марксівського. Тоді ж почав писати вірші українською мовою — раніше писав руською». Про себе як українського поета Йогансен заявив 1921 року публікаціями в журналі «Шляхи мистецтва», збірниках «Жовтень», «На сполох», «Штабель». Того ж таки року вийшла і його перша поетична книга — «Д'горі». Він зближується з Василем Елланом, Миколою Хвильовим, Павлом Тичиною, Володимиром Сосюрою та іншими харківськими письменниками.

Разом з ними заснував першу організацію українських пролетарських письменників «Гарт» (1923).

1925 року Йогансен став одним із засновників ВАПЛІТЕ, згодом очолив «Техно-мистецьку групу „А“», що склалася з літераторів, які відійшли від ВАПЛІТЕ. З його ідеї народився позагруповий журнал-альманах «Літературний ярмарок», потім — «Універсальний журнал», про який Микола Хвильовий із властивим йому сарказмом відгукувався: «Рожденный ползати летать не может». Пізніше Йогансен став членом Спілки радянських письменників України (1934).

За сімнадцять років творчої діяльності видав вісім книг віршів, десять книг прози, чотири книжки для дітей та дві з літературознавства. Проте зі всього створеного головним вважав поетичний доробок. На п'ятнадцятому році творчої діяльності видав підсумкову книжку віршів, хоча свою поетичну програму не вважав вичерпаною.

На початку творчого шляху молодому поетові властивий був мотив мрійних «островів хмар», що його Олександр Білецький назвав «запізнілим романтизмом». Але бурхлива доба швидко «перемагнітила» Йогансена. Сповнений сподівань на національне й соціальне оновлення поет видає збірку «Д'горі» (1921), в одному з розділів якої — «Скоро forte» — поетичними засобами відтворив добу революції та громадянської війни, яку бачив у високих героїчних тонах. З великою тривогою придивлявся Йогансен до тих непримиренно конфронтаційних тенденцій, які трагічно розколювали народи, втягували їх у вир братовбивчої війни.

Звертаючись до фольклорних джерел, Йогансен переосмислює їх у світлі ренесансних ідей (збірка «Крокове коло», 1923). Поетична збірка «Ясен» (1929), яка з'явилася після книжок «Революція» (1923) та «Доробок» (1924), виявила нову якість творчих пошуків Йогансена: від стихійної революційності молодого українського інтелігента раннього періоду творчості письменник еволюціонує у напрямку «романтика чистого слова».

Еволюція поета та його ліричного героя йшла лінією романтизації щоденної, живої, суперечливої дійсності, що повсякчасно утверджувала «романтику буднів».

Будучи одним із adeptів створеної спільно з Олексою Слісаренком та Юрієм Смоличем «Техно-мистецької групи „А“», Майк Йогансен, однак, і в поезії, і в прозі зберігав творчу індивідуальність. Часто вдавався до експериментів: поєднував прозу й поезію в одному творі. Полюбляв містифікацію.

У післямові до «Подорожі ученого доктора Леонардо» він, перепросивши читачів, пояснює навіщо написано твір: «Ніде не написано, що автор у літературному творі зобов'язався водити живих людей по декоративних пейзажах. Він може спробувати навпаки водити декоративних людей по живих і соковитих краєвидах».

Пізньому періодові творчості Йогансена властиве звернення до сюжетного вірша, балад, віршованих оповідань, нарису. Він покладає великі надії на прозу, розглядає роботу в поезії як «юнацьку спробу», вважаючи лірику «недовговічною та ефемерною», мріє написати «велике полотно» про «Харків, про індустріальне оновлення» велетенського міста.

18 серпня 1937 року письменника було заарештовано у його харківській квартирі по вулиці Червоних письменників, 5. На допитах Йогансен повадився з властивою йому гідністю: не запобігав перед слідчим Замковим, не «топив» побратимів по перу, не приховував своїх політичних поглядів. «В бесідах з Епіком, Вражливим я говорив, що Остап Вишня — ніякий не терорист, — свідчив він на допиті 16 жовтня 1937 року. — Що саджають людей безвинних у тюрми. Я стверджував, що арешти українських письменників є результатом розгубленості й безсилля керівників партії і Радянської влади».

24 жовтня 1937 р. Йогансену було пред'явлено обвинувачувальний висновок, підготований оперуповноваженим харківського УНКВС Половецьким і затверджений заступником начальника управління Рейхманалом, в якому зазначалося, що Йогансен з 1932 р. був учасником антирадянської націоналістичної організації, яка ставила своєю метою повалення Радянської влади методами терору й збройного повстання, завербував чотири особи для участі в повстанні, погодився особисто взяти участь у виконанні теракції проти керівників компартії і радянського уряду.

Розглянувши на закритому засіданні 26 жовтня 1937 року судово-слідчу справу Михайла Йогансена, Військова Колегія Верховного Суду СРСР винесла вирок:

«Йогансена М. Г. засудити до вищої міри кримінального покарання — розстрілу з конфіскацією всього майна, що належить йому особисто. Вирок остаточний і на підставі Постанови ЦВК СРСР від 4 грудня 1934 року підлягає негайному виконанню».

27 жовтня 1937 року Йогансена було розстріляно у Києві. Символічна могила письменника знаходиться на Лук'янівському цвинтарі в Києві.

ПОЕЗІЯ

Ми родили з тобою стільки слів,
Що ними можна місяць заселити.

Ми виснували стільки, стільки
синіх снів,

На всіх планетах наші грають діти.

Ми всі з тобою обпливли моря,
Усі затоки в тихоокеані.

Шакалом місяць з хмари визирав,
Над головами марили ліяни.

То ж ми робили в рижових полях,
Нас нагаями били білі люди.
Всі рани світу — на твоїх руках,
Весь біль і гнів — в моїх широких
грудях.

То ж ми збудуємо останні барикади,
Це ж ти останнього застрелиш
короля.

По всій землі великі встануть ради
І ти умреш, подруженько моя.
1929

Я знаю: загину
У дахів іржавім колоссю
Никає місяць кривавий,
Удосвіта серп укосить
Молоду зів'ялу отаву.
Яке ще сонце глибоке,
Як виють собаки на місто
Гей кликом тисяч і тисяч!
Я знаю: загину високий,
В повітрі чистім і синім.
Мене над містом повісять:
Зорі досвітній в око,
В холодне око дивитись. 1920

Ясень

І співай тепер, що не ця
Була остання сторінка.
Я тебе прочитав до кінця,
І зосталась одна картинка:
"Ти мов тонесенька ясень
Зросла в голубе озеро".
Ах, засміялась ясна,
І стала на порозі.

Не сховаєш тепер лица,
Крізь пальці горить і рдиться.

Я тебе прочитав до кінця
І до себе несу на полицю.

1927. ОБІРВАНІ СТРУНИ...

Ви, що, не знаючи мети,
Спиняли стомлені здорового,
Лежіть собі - до неба йти
Ще довго.

І ви, що до небес мости
Своєю окропили кров'ю
Простіть ви нам. Ідемо. Йти
Ще довго.

І піють півні на путі,
І кличуть віковичним зовом.
Забули все. Ідемо. Йти
Ще довго.

ОБІРВАНІ СТРУНИ...

І

Лежать, лежать сніги,
пливуть ліси у крайню
Раїну, де над вітром —
дальня путь.

І гаснуть голоси
граків, і вечір витре
З усесвіту історію снігів.

II

З яруги викотивсь багряний ґалаґан
І цапки став над падлими полями.
Подобень місяця. Туман
Топив в затонах пам'ять. Рами
Небес розчахли. Зорі забрели в
нігич,
у чорний чад,
І, звівши вгору темні руки,
навзнаки, назад
Упала ніч.

III

І все ж лежать, лежать сніги,
Пливуть ліси у крайню
Раїну, де над вітром вольна путь,
Де гори з гір
Родяться, де у дальній
Похід веде вода і не дає заснуть:
Доводить, що у день веде, у виноград,
Цілує листя, спорить і свариться,
Верзе, що встане,
Устає і падає назад...
Немов ізроду не було снігів,
Немов весна в вагоні, і рука
Дівоча ніжна на вустах присниться,
Й чабан, що десь увечері гукав,
Перетворивсь на теплу й сонну птицю.

Піски. Основа.
Залізних снів
Снуються довгі дні. І знов
Секунди. Біле з неба листя
Укрило ліс.

Як сіль, лежить воно
На кучугурах. Віє. Сів. Гине.
За чорні роги ясенів
І за наїжені кошлаті спини
Сосон сохатих. Сон?

Ні!

Не сон, а сміх, і
не сміх, а осміх —
Сніг!

Плесо спить. В очерет
Тікають перелякані брижжі.
Келех ночі налив у плав,
Келех ніччю по вінця — мла. І от
над щетиною бору
Появляється Мертвий Крижень.
Крила йому свистять залізні,
Оливом повні потужні жили.
Він летить — і пізні
Птахи ховають голови під крила.

Трава тремтить у чорній воді.
Поволі він облітає озеро.
Голову витяг вперед, вперед,
вперед,
Залізні крила січуть очерет,
На коліна падають лози.
І от стрілець починав бить,
Божевільними пальцями шукає
набоїв,
Б'є і б'є,
а Мертвий Крижень свистить
Усе ближче, все нижче над головою.

І коли ранок встає, змучений в
смерть
Борнею коло чорного бору,
Човен, води повний ущерть,
Гойдає тіло з пониклою
головою —
Тіло стрільця, убитого вчора
З його останнього набою.